

АКАДЕМІЯ АДВОКАТУРИ УКРАЇНИ

ОХОТІНА ЮЛІЯ ВЛАДЛЕНІВНА *

УДК 343.13

**ВИПРАВДАННЯ ЯК КАТЕГОРІЯ
КРИМІНАЛЬНО-ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ПРАВА УКРАЇНИ**

**12.00.09 - кримінальний процес та криміналістика;
судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність**

АВТОРЕФЕРАТ
дисертація на здобуття наукового ступеня
кандидата юридичних наук

Київ-2012

Дисертацією є рукопис

Робота виконана в Національній академії внутрішніх справ

Науковий керівник: кандидат юридичних наук, доцент
БАРАБАШ ТЕТЯНА МИКОЛАЇВНА,
Інститут законодавства Верховної Ради,
завідуюча сектором кодифікаційних робіт відділу
моніторингу ефективності законодавства

Офіційні опоненти: доктор юридичних наук, професор
ПОПЕЛЮШКО ВАСИЛЬ ОЛЕКСАНДРОВИЧ,
Національний університет "Острозька академія",
завідувач кафедри правосуддя та кримінально-
правових

кандидат юридичних наук, доцент
КАЛГАНОВА ОЛЕНА АНАТОЛІЇВНА,
Національний університет державної
податкової служби України,
завідувач кафедри теорії та історії держави і права

Захист відбудеться травня 2012 р. о годині на засіданні спеціалізованої вченої ради К.
26.122.01 в Академії адвокатури України (01032, м. Київ, бул. Тараса Шевченка, 27)

З дисертацією можна ознайомитись у науковій бібліотеці Академії адвокатури
України за адресою: за адресою: 01032, м. Київ, бул. Тараса Шевченка, 27.

„ 9 ” квітня 2012 р.

16183A

В

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Прагнення України до світової спілки демократичних держав, зумовлює втілення загальноєвропейських гуманістичних принципів у національне законодавство та, водночас, викликає необхідність подальшої теоретичної розробки існуючих правових категорій всіх галузей права і створення нормативних механізмів їх реалізації. Розглядаючи провадження по кримінальній справі, як діяльність суду щодо вирішення питання про винуватість чи невинуватість особи, з особливою гостротою постають проблеми теоретичного обґрунтування та реалізації такої правової категорії як „виправдання”, що пов’язується із значним колом правовідносин, які спрямовані на дотримання прав і свобод людини, забезпечення відповідальності держави перед особою, незаконно притягнутою до кримінальної відповідальності. В Україні, хоча і обраний євроінтеграційний курс, сучасний стан захисту прав, свобод та інтересів осіб у кримінально-процесуальній сфері піддається критиці, як з боку вітчизняної, так і міжнародної спільноти, про що свідчать науково-теоретичні доробки, рішення Європейського суду з прав людини.

Незважаючи на законодавче гарантування охорони і захисту прав та свобод людини, в тому числі, й у кримінальному судочинстві (ст. 3 Конституції України, ст. 2 Кримінально-процесуального кодексу України (далі - КПК України)), їх реалізація не у повній мірі забезпечується в правозастосовчій діяльності. Як показує практика, це стосується і категорії „виправдання” в кримінальному процесі України, що обумовлено відсутністю комплексного підходу до її визначення, нормативно-правового врегулювання поняття виправдувального вироку, механізму поновлення особи у її правах; до критеріїв оцінки та засобів компенсації шкоди, завданої виправданій особі. Така ситуація унеможливує досягнення кінцевої мети виправдання особи, що підтверджується, наприклад, загальновідомими фактами із справи серійного гвалтівника і вбивці С. Ткача, за злочини якого судами протягом 20 років було засуджено 9 невинуватих осіб; щодо нього самого справа розслідувалась з 2005 р. по 2008 р., але обвинувальний вирок суду, що став підставою для виправдання незаконно засуджених осіб, набув законної сили лише у 2012 році, і, відповідно, протягом 6 років люди, невинуватість яких фактично встановлено, тримались у місцях позбавлення волі.

На недосконалість механізму виправдання особи в кримінальному процесі України вказують і статистичні дані Верховного Суду України, згідно яких у 2010 - 2011 р.р. на розгляді судів першої інстанції перебувало 1744, 6 тис. кримінальних справ та матеріалів. Вироки постановлено у 232 тис. кримінальних справ; з них виправдувальні вирокі - щодо 562 осіб (що становить 0,24 %), проте, в апеляційному порядку виправдувальні вирокі скасовано щодо 210 осіб, при цьому з направленням справи на додаткове розслідування - стосовно 64 осіб. Окрім того, відмічається невинуватість пасивності законодавця у питаннях удосконалення постановлення вироків в кримінальних справах, адже із 80 законопроектів, що знаходяться на розгляді Верховної Ради України VI скликання, жоден не торкається цього інституту. Такий стан речей зумовлює підвищену актуальність та важливість проблематики, пов’язаної із використанням категорії „виправдання”

кримінальному процесі України.

Вагомий внесок у розвиток категоріального апарату кримінально-процесуального права внесли такі видатні вчені як: С.А. Альперт, В.Д. Арсеньєв, О.О. Бандура, Т.М. Барабаш, Б.Т. Безлепкін, В.І. Бояров, Т.В. Варфоломеева, В.Г. Гончаренко, Ю.М. Грошевий, Ю.О. Гурджі, А.Я. Дубинський, П.С. Елькінд, В.С. Зеленецький, Л.М. Карнеєва, В.С. Ковальський, І.І. Котюк, Л.М. Лобойко, П.А. Лупінська, С.Д. Лук'янчиков, О.Р. Михайленко, М.М. Михеєнко, Я.О. Мотовіловкер, А.А. Музика, В.В. Назаров, В.Т. Нор, П.Ф. Пашкевич, Д.П. Письменний, М.А. Погорецький, В.М. Савицький, М.С. Строгович, В.М. Тертишник, Л.Д. Удалова, І.Я. Фойницький, В.П. Шибіко та ін., наукові праці яких стали теоретичним підґрунтям обраного напрямку дисертаційного дослідження. У різні часові періоди окремі питання виправдання, зокрема, через призму постановлення виправдувального вироку досліджували: О.В. Абрамов, А. Айрапетян, Г.І. Алєйніков, Д.О. Балабанова, К.Ф. Гуценко, Г.І. Загорський, О.А. Калганова, О.В. Капліна, В.В. Крижанівський, В.Т. Маляренко, Є.Б. Мізуліна, М.Л. Пастухов, І.Л. Петрухін, С.Г. Пепеляєв, О.О. Подопригора, В.О. Попелюшко, Ю.М. Седлецький, Н.М. Суханова, Ю.Ю. Чурілов.

Водночас, у сучасній вітчизняній кримінально-процесуальній науці слід констатувати відсутність комплексних досліджень категорії „виправдання”, її сутності і змісту, співвідношення з виправдувальним вироком, моніторингу ефективності підстав і наслідків виправдання особи в кримінальному судочинстві, що у свою чергу, набуває актуальності у зв'язку із розробкою нового Кримінально- процесуального кодексу України.

Необхідність подальших досліджень у цій сфері, а також її наукова та практична значущість визначили вибір теми і методів дослідження, його мету і завдання.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження ґрунтується на основних положеннях Концепції вдосконалення судівництва для утвердження справедливого суду в Україні відповідно до європейських стандартів (затв. Указом Президента України від 10.05.06 № 361/2006) та Концепції реформування кримінальної юстиції України (затв. Указом Президента України від 08.04.08 №311/2008). Робота виконана згідно наказу МВС України №347 від 29.07.10 „Про затвердження Переліку пріоритетних напрямів наукового забезпечення діяльності органів внутрішніх справ України на період 2010 - 2014 років” і плану науково-дослідних та дослідно-конструкторських робіт Національної академії внутрішніх справ на 2011 рік.

Мета і задачі дослідження. Метою дисертації є теоретичне узагальнення питань, пов'язаних із використанням категорії „виправдання” в кримінальному процесі України, а також сприяння розробці науково обґрунтованих положень і рекомендацій щодо вдосконалення кримінально-процесуального законодавства в частині розглядуваних питань.

Для досягнення зазначеної мети передбачається вирішення таких задач:

- проаналізувати генезис наукових досліджень та стан сучасної правової доктрини щодо вивчення становлення і розвитку правової категорії „виправдання” в кримінальному процесі України;

- сформулювати поняття „виправдання”, „виправдувальний вирок”, „підстави виправдання” та визначити їх співвідношення;

- з’ясувати правову регламентацію виправдання в кримінально-процесуальному законодавстві окремих зарубіжних країнах та необхідність і можливість імплементації його норм у національне законодавство в частині цієї правової категорії;

- охарактеризувати підстави виправдання особи в кримінальному процесі України, виявити їх ефективність у правозастосовчій діяльності;

- встановити наслідки виправдання в кримінальному процесі України і їх значення для особи;

- окреслити порядок поновлення виправданої особи у її правах та компенсації їй завданої шкоди;

- внести пропозиції щодо удосконалення нормативно-правового регулювання категорії „виправдання” в кримінальному процесі України.

Об’єктом дослідження виступають суспільні відносини, що виникають у зв’язку із виправданням особи в кримінальному процесі.

Предметом дослідження є виправдання як категорія кримінально-процесуального права України.

Методи дослідження. Для досягнення поставленої мети, з урахуванням об’єкта та предмета дослідження, у роботі були використані загальнонаукові і спеціальні методи. Діалектичний метод як загальний метод наукового пізнання та історичний метод дозволили розглянути усі питання теми в динаміці, виявити їх взаємозв’язок і взаємообумовленість, дослідити шляхи становлення і розвитку виправдання в кримінальному процесі, зокрема (п. 1.1). Метод системного аналізу, а також системно-структурний та формально-логічний методи дали можливість з’ясувати поняття і значення категорії „виправдання”, її співвідношення з виправдувальним вироком і реабілітацією, визначити підстави виправдання, проаналізувати положення сучасної теорії кримінального процесу, норми міжнародно-правових актів, кримінально-процесуального закону та інших галузей права (конституційного, кримінального, цивільного), а також наукові праці вітчизняних і зарубіжних учених щодо розглядуваних питань (п. 1.2, розділ 2, п. 1.3). За допомогою формально-юридичного методу досліджувалися правові норми Конституції України, чинного КПК України та його проектів, інших законів України, з’ясувалися зміст і значення використаних у них понять і термінів, обґрунтовувалися висновки і пропозиції щодо їх зміни та доповнення (пп. 1.2 - 3.3). Метод порівняльного правознавства було покладено в основу аналізу і співставлення національного та іноземного кримінально-процесуального законодавства в частині розглядуваних питань (п. 1.3). Структурно-функціональний метод сприяв аналізу повноважень судді при постановленні виправдувального вироку, здійсненні реабілітаційної діяльності, виявленню недоліків і формулюванню пропозицій щодо її удосконалення (пп. 3.1 - 3.3). За допомогою соціологічного методу (інтерв’ювання, анкетування) було з’ясовано позиції і думки юристів практиків (суддів) і населення щодо сучасного стану правового регулювання і проблемних питань правозастосування категорії „виправдання”, а статистичний

метод дозволив їх узагальнити поряд з результатами вивчення матеріалів кримінальних справ.

Обґрунтованість і достовірність сформульованих у дисертації наукових положень, висновків і рекомендацій визначається і забезпечується емпіричною базою дослідження, яку становлять дані, отримані в результаті вивчення 192 кримінальних справ, що розглядалися судами: м. Києва, м. Севастополя, Київської, Харківської, Полтавської, Рівненської, Львівської, Сумської, Тернопільської областей протягом 2004-2011 років; аналітичні і статистичні матеріали Верховного Суду України; дані опитування 122 судців і 518 осіб, що не є фахівцями права.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що за характером розглянутих питань дисертація є новим за змістом комплексним теоретико-практичним дослідженням категорії „виправдання” в кримінальному процесі України.

Елементи наукової новизни знайшли відображення у таких положеннях:

вперше:

- визначено поняття виправдання, як триваючої у часі процесуальної діяльності всіх суб'єктів кримінального провадження, результатом якої є визнання особи невинуватою, постановлення виправдувального вироку і виникнення правовідносин з реабілітації виправданої особи;

- доведено, що сутність виправдання, як правової категорії кримінального процесу, полягає у сукупності процесуальних норм, які регулюють підстави, порядок та наслідки процесуальної діяльності з визнання особи невинуватою у вчиненні злочину у незаконно притягнутою до кримінальної відповідальності;

- обґрунтовано теоретичну нетотожність понять „виправдання” і „виправдувальний вирок”, оскільки останній являє собою акт застосування права судом, який від імені держави встановлює і проголошує невинуватість особи у вчиненні злочину, чим створює підстави для реабілітації і виступає відправним її початком;

- сформульовано перелік питань, що покладаються в обов'язок вирішення суду при постановленні виправдувального вироку: чи підлягає (у якому розмірі) відшкодуванню шкода, заподіяна обмеженням чи порушенням прав, свобод та інтересів особи під час кримінального провадження; що належить вчинити з майном, на яке накладено арешт, речами і документами; який розмір здійснених виправданим і документально підтверджених процесуальних витрат, які відшкодовуються за рахунок Державного бюджету України;

- запропоновано авторське визначення підстав виправдання, як встановлених за допомогою доказів і зафіксованих у передбаченій законом процесуальній формі незмінюваних явищ (обставин), наявність яких зобов'язує суд зробити висновок про невинуватість особи;

удосконалено:

- назву підстави постановлення виправдувального вироку „не встановлення події злочину” шляхом заміни словосполучення „Не встановлення” на слово „відсутність” і назву підстави „не доведено участі підсудного у вчиненні злочину” шляхом уточнення „підсудний не причетний до скоєння злочину”;

- зміст підстави „відсутність складу злочину”, як відсутність сукупності усіх ознак, перелічених кримінальним законом, що характеризують суспільно- небезпечне діяння як злочин, у діянні підсудного або у встановленому факті події злочину;

- вимоги щодо вироку суду (зовнішні і внутрішні властивості), зокрема* нормативно-правове закріплення його вмотивованості;

- перелік необхідних дій і рішень, спрямованих на реалізацію відшкодування немайнової шкоди у структурі реабілітації виправданої особи;

дістало подальшого розвитку:

- визначення функцій виправдання в кримінальному процесі, як напрямів процесуальної діяльності, що відображають його соціальне, виховне та правозахисне призначення;

- поняття виправдувальних обставин, як фактичних даних, що з'ясовуються під час судового розгляду, передують кінцевій оцінці діяння і застосуванню підстави виправдання;

- теоретико-правові підходи до переліку підстав виправдання, розмежування при цьому „доведеної неучасті” і „недоведеної участі” особи у вчиненні злочину;

- етапи постановлення виправдувального вироку, що включають в себе: видалення суду до нарадчої кімнати; оцінка судом кожного доказу на предмет відповідності властивостям належності, допустимості, достовірності; оцінка достатності сукупності доказів; прийняття рішення за внутрішнім переконанням; складання виправдувального вироку; проголошення виправдувального вироку;

- положення щодо сутності таємниці наради суддів, як важливої процесуальної умови дотримання правил постановлення вироку суду, що досягається шляхом забезпечення незалежності суддів та створення їм необхідних умов для прийняття справедливого рішення у справі;

- наслідки виправдання особи в цілому, і реабілітації, зокрема, сутність якої полягає у поверненні особі, безпідставно підданій кримінальному переслідуванню, її доброго імені, можливостями користуватись всіма важливими для неї благами, а також компенсація страждань, яких вона зазнала внаслідок обмеження чи позбавлення цієї можливості;

- розмежування виправдання і реабілітації в кримінальному процесі за предметом їх регулювання і наслідками.

Практичне значення одержаних результатів визначається можливістю їх використання:

- у науково-дослідницькій сфері - як основа для подальшої розробки категорії „виправдання” в кримінальному процесі і механізмів її ефективної правореалізації (акт впровадження від 11 травня 2011 року);

- у навчальному процесі - матеріали дисертації впроваджувалися у навчальному процесі Запорізького юридичного інституту Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ при викладанні курсу „Кримінальний процес”(акт впровадження від 4 квітня 2011 року);

- у правозастосовчій діяльності - як рекомендації для удосконалення судової діяльності по постановленню вироків;

- у сфері правотворчості - висновки, пропозиції та рекомендації дисертаційного

дослідження можуть бути використані для уточнення положень чинного КПК України, розробки проекту КПК України (довідка Інституту законодавства Верховної Ради України № 22/670-1-4 від 15 грудня 2011 року).

Апробація результатів дисертації. Матеріали дисертаційної роботи неодноразово обговорювалися на засіданнях кафедри кримінального процесу Національної академії внутрішніх справ. Основні положення дисертації, теоретичні та практичні висновки і рекомендації оприлюднено в доповідях та повідомленнях на Міжнародних науково-практичних конференціях: „Європейський шлях розвитку України: плани і реалії” (24 - 25 квітня 2010 р., м. Київ); „Актуальні проблеми правотворення у сучасній Україні” (29 квітня - 1 травня 2010 р., м. Алушта); „Сучасні проблеми правової системи” (28 жовтня 2010 р., м. Київ); „Розвиток систем і технологій підготовки керівних кадрів для органів державної влади” (1 листопада 2010 р., м. Київ); „IV Наукові читання, присвячені пам'яті В.М. Корецького” (17 лютого 2011 р., м. Київ); „Національні та міжнародні стандарти сучасного державотворення: тенденції та перспективи розвитку” (24 лютого 2011 р., м. Київ); „Протидія злочинності неповнолітніх: досвід та сучасні проблеми” (14 -15 квітня 2011 р., м. Кіровоград); круглому столі „Проблеми реформування кримінально-процесуального законодавства України на сучасному етапі” (20 травня 2011 р., м. Київ).

Публікації. Основні положення і висновки проведеного дослідження відображені у 5 наукових статтях, опублікованих у фахових виданнях, та 8 тезах доповідей, надрукованих за матеріалами науково-практичних конференцій.

Структура роботи зумовлена предметом дослідження, метою і завданнями. Дисертація складається із вступу, трьох розділів, які містять 10 підрозділів, висновків, додатків, списку використаних джерел. Загальний обсяг дисертації становить 242 сторінки, з яких 201 сторінка - основний текст, додатки (3) - на 11 сторінках, список використаних джерел (262 найменування) - на 26 сторінках.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовується актуальність теми дослідження, ступінь її наукової розробленості та науково-теоретична основа; зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами; визначається об'єкт, предмет, мета, завдання та методи дослідження; його основні нормативно-правові джерела; висвітлюється наукова новизна, емпірична база, методологічна основа і практичне значення отриманих результатів, а також форми їх апробації.

Розділ перший "Загальнотеоретичні засади категорії "виправдання" в кримінальному процесі" складається з трьох підрозділів.

У *підрозділі 1.1 "Виправдання в історії кримінально-процесуального законодавства України"* висвітлюються питання виникнення та формування сутності і змісту виправдання, його джерела, зв'язок з історичними періодами становлення державності України. Обґрунтовано, що поняття виправдання трансформувалось від приватноправової категорії, що спрямована на відшкодування збитків потерпілій стороні до сучасного його розуміння як процесуальної діяльності з визнання Особи невинуватою у вчиненні злочину. Її джерелами за різних часів

були: моральні та релігійні норми, традиції, норми правового звичаю, писані норми права. З'ясовано, що у своїй еволюції категорія „виправдання” пройшла шлях від невизнання (за Соборним Уложенням 1649 р. при відсутності зізнання підсудного і наявності суперечливих доказів допускалось лише пом'якшення обвинувального вироку; у перших радянських законах види вироку не виділялися і були відсутні підстави постановлення виправдувального вироку) до піднесення практики її застосування (у 20-х р.р. XX ст. - кількість виправдувальних вироків складала 30%-40 %).

У підрозділі 1.2 *"Сутність і значення виправдання в кримінальному судочинстві України"* аналізується етимологія правового поняття „виправдання”, його проблемні питання, визначається місце серед таких категорій, як „презумпція невинуватості”, „істина”, „справедливість”, „правосуддя”, „виправдувальний вирок”, „принципи права”, „завдання кримінального судочинства”. Виправдання визначається автором, як триваюча у часі процесуальна діяльність всіх суб'єктів кримінального провадження із встановлення підстав виправдання, результатом якої є визнання особи невинуватою, постановлення виправдувального вироку і виникнення правовідносин з реабілітації виправданої особи. Доведено, що відмінність виправдувального вироку від виправдання полягає у тому, що, перший є актом застосування права судом унаслідок судового розгляду, який від імені держави встановлює невинуватість особи і проголошує її виправдання, чим створює підстави для реабілітації та є її початком. Отже, виправдання відбивається через властивості виправдувального вироку. Автором наголошується, що сутність виправдання, як правової категорії кримінального процесу, полягає у сукупності процесуальних норм, які регулюють підстави, порядок та наслідки процесуальної діяльності з визнання особи невинуватою у вчиненні злочину і незаконно притягнутою до кримінальної відповідальності. Значення виправдання полягає у: дотриманні прав і свобод громадянина, виконанні завдань кримінального судочинства, встановлення істини, забезпеченні справедливості, виникненні нових правовідносин, пов'язаних із реабілітацією, сприянні формуванню правової культури і підвищенню суспільної самосвідомості, сприянні формуванню авторитету суду і престижу професії судді.

У підрозділі 1.3 *"Правова регламентація виправдання у законодавстві зарубіжних країн"* наведена порівняльна характеристика виправдання в основних правових системах світу. Встановлено, що у більшості з них правосуддя пов'язується із презумпцією невинуватості та конституційним правом підсудного на захист. Частіше за все це положення закріплено у Конституції відповідної держави, а іноді ще й передбачене кримінально - процесуальним законом (ст. 49 Конституції та ст. 14 КПК Російської Федерації, ст. 21 Конституції та ст. 8 КПК Молдови; Розділ 11 (б) Конституції Канади, ст. 9 Конституції Франції, 5,6,8 поправки до Конституції США).

Відзначається, що у країнах континентальної системи права (Німеччина, Франція, Австрія, Бельгія та ін.) є декілька видів вироків, що можуть ухвалюватися за результатами судового розгляду кримінальної справи (3—4 види). Характерною особливістю є виокремлення широкого кола підстав для постановлення виправдувального вироку та вимог, що пред'являються до нього. У пострадянських

країнах (Росії, Україні, Білорусі, Молдові, Вірменії, Казахстані) визначено два види вироків: обвинувальний та виправдувальний. Проте, кількість передбачених кримінально-процесуальним законом підстав постановлення виправдувального вироку, є різною: від трьох (Україна) до чотирьох (Росія, Вірменія), п'яти (Молдова). Крім того, КПК Республіки Казахстан закріплено поняття виправдувального вироку. Автор наголошує, що у випадках законодавчого закріплення можливості постановлення виправдувального вироку (вердикту) присяжними засідателями (жури) спостерігається середній 15-ти відсотковий рівень виправдання осіб, які притягнуті до кримінальної відповідальності, що дійсно відображає справедливе правосуддя.

Другий розділ "Підстави виправдання особи в кримінальному процесі України" складається з чотирьох підрозділів.

Підрозділ 2.1 "Поняття підстав виправдання в кримінальному процесі та їх види" містить у собі етимологічну характеристику слів „підстава” і „умова”, ознаки їх розмежування, аналіз наукової думки щодо визначення поняття „підстави виправдання” та його співвідношення з поняттям „виправдувальні обставини”. Визначається, що умова є складовою юридичної підстави, вона має теоретичне походження (встановлена нормою права), у часі передує поведінці та є критерієм її оцінки. Самостійно умова не впливає на праввідносини, вона визначає обставини, за наявності яких у встановлених фактах, виникне юридична підстава. Виправдувальні обставини з'ясовуються під час процесуальної діяльності, регламентованої нормами КПК України (збирання, перевірка, оцінка доказів та їх обсягу), яка зовні є об'єктивною, існує в установлених законом формах, а також виникають під час операцій з правовими нормами у наслідок мислених процесів. Діяльність по з'ясуванню виправдувальних обставин значною мірою є формалізованою. Підстави виправдання автором розглядаються як встановлені за допомогою доказів і зафіксовані у передбаченій законом процесуальній формі, незмінювані явища (обставини), наявність яких зобов'язує суд зробити висновок про невинуватість особи, керуючись кримінально-правовою оцінкою діяння, в якому обвинувачується підсудний. Автор вказує на те, що на сьогодні законодавцем встановлено три підстави виправдання особи (ч. 4 ст. 327 КПК України), проте, у науковій літературі відсутня єдина думка щодо змістовного наповнення таких підстав.

У підрозділі 2.2 "Виправдання особи, коли не встановлена подія злочину" обговорено проблемні питання змісту цієї підстави виправдання і випадків застосування. Доведено необхідність розмежування понять „подія” та „подія злочину” і пропонується під „не встановленням події злочину” розуміти як випадки відсутності події, з приводу якої відбувається судовий розгляд, так і випадки, коли подія мала місце, але вона не була наслідком дій підсудного, а відбулась під впливом або втручанням процесів, йому не підконтрольних. Залежно від ситуації, що фактично склалась під час судового розгляду можна зазначити такі випадки застосування як підстави виправдання „не встановлення події злочину”: доведена відсутність події злочину; недоведена наявність події злочину; подія, що відбулась внаслідок природних чинників або випадку, не мала характеру злочинного діяння; подія, що відбулась, є наслідком діяння потерпілого, за відсутності вини інших осіб.

Вказані випадки застосування цієї підстави характеризуються відсутністю суб'єктивної складової, тобто впливу підсудного на той чи інший юридичний факт. Таке положення притаманне лише цій підставі виправдання. Наявність незрозумілих визначень у понятті вказаної підстави зумовлює пропозицію уточнити ч. 4 ст. 327 ККЖ України.

У підрозділі 2.3 "Виправдання особи при відсутності в її діянні складу злочину" досліджено питання сутності, змісту та випадків застосування зазначеної підстави виправдання. Вона вказує на відсутність об'єкту у самій події - захищених законом суспільних відносинах, яким злочином заподіяно шкоду. Оскільки заподіяння шкоди залежить від небезпеки правопорушення, при відсутності шкоди або небезпеки її заподіяння, відсутнє і правопорушення, у зв'язку з чим, суд має постановляти виправдувальний вирок. Дана підстава застосовується у всіх випадках, коли виключаються ознаки кримінальної протиправності, суспільної небезпеки або винуватості у діяннях, що інкримінуються підсудному, оскільки в силу презумпції невинуватості склад злочину відсутній і у випадках, коли доведена (доказана) відсутність його ознак, у випадках недоведеності їх існування. Зроблено висновок, що всі випадки виправдання особи за цією підставою об'єднує те, що при наявності події злочину в діях підсудного відсутні ознаки неправомірності

Підрозділ 2.4. "Виправдання при не доведенні участі особи у вчиненні злочину" присвячений дослідженню проблемних питань, пов'язаних з доведеністю участі підсудного у вчиненні злочину. Вказана підстава охоплює два аспекти: якщо без сумнівів доведено, що підсудний не вчиняв злочину; якщо наявні певні докази для припущення про можливу винуватість підсудного, але їх недостатньо для постановлення обвинувального вироку, які в силу презумпції невинуватості є тотожними. Стверджується, що недоведеність участі підсудного у вчиненні злочину є найбільш спірною підставою для постановлення виправдувального вироку як з теоретичної, так і практичної точки зору, що підтверджується вивченими матеріалами кримінальних справ і опитуванням суддів (Додатки А, Б), у зв'язку з чим автором внесено пропозиції щодо її законодавчого удосконалення.

Третій розділ "Реалізація категорії "виправдання" в кримінально-процесуальному праві України" складається з трьох підрозділів.

У підрозділі 3.1. "Порядок постановлення виправдувального вироку у кримінальній справі" доведено, що постановлення виправдувального вироку є складовою виправдувальної діяльності суду, а також надана характеристика кожного із етапів постановлення виправдувального вироку: видалення суду до нарадчої кімнати для постановлення вироку; оцінка судом кожного конкретного доказу, як такого, що є належним, допустимим та достовірним, а також визначення які саме обставини підтверджені цими доказами; оцінка сукупності доказів, як такої що достатня для прийняття рішення по справі; прийняття рішення; складання виправдувального вироку; проголошення виправдувального вироку. Зроблено висновок, що наслідками проголошення виправдувального вироку є: початок збігання строку, встановленого для оскарження вироку та винесення на нього подання прокурором; після проголошення вирок стає процесуальним актом, зміни у який можуть вноситись тільки у встановленому законом порядку; по закінченню

проголошення вироку в суду виникає обов'язок звільнити з-під варту виправданого або особу, засуджену до міри покарання, не пов'язаного з позбавленням волі.

У підрозділі 3.2. *"Процесуальні наслідки виправдання особи"* проаналізовано правовідносини, які виникають після постановлення виправдувального вироку: проголошення підсудного невинуватим, виникнення права на відновлення в правах і відшкодування шкоди виправданій особі (реабілітація), вирішення цивільного позову та питання про судові витрати. У підрозділі наведено авторське визначення поняття „реабілітація”, як процес, що розпочинається з проголошення виправданій особи невинуватою у вчиненні злочину, а також включає в себе поновлення її в обмежених правах та відшкодування немайнової і майнової шкоди, заподіяної притягненням до кримінальної відповідальності. Встановлено, що поняття „виправдання” та „реабілітація” є суміжними правовими категоріями, розбіжності між якими полягають у наступному: виправдання передуює реабілітації, його предметом визнаються суспільні відносини, що виникають з факту встановлення виправдувальних обставин, наслідком є проголошення особи невинуватою та набуття нею нових прав; предметом реабілітації виступають суспільні відносини, що походять з факту проголошення особи невинуватою, її наслідком є - відновлення особи у правах та відшкодування заподіяної шкоди на підставі встановлення невинуватості.

Підрозділ 3.3. *"Удосконалення порядку реалізації виправдання як кримінально-процесуальної категорії в Україні"* проаналізовано проблематику правозастосування під час та після постановлення виправдувального вироку.

На підставі виявлених прогалин запропоновано внесення у чинне кримінально - процесуальне законодавство таких варіантів відшкодування моральної шкоди у структурі кримінально - процесуальної реабілітації: принесення прокурором від імені держави офіційного вибачення особі, що реабілітується за спричинену шкоду; можливість компенсації за спричинену моральну шкоду у грошовому еквіваленті; поновлення необґрунтовано постраждалої репутації шляхом повідомлення про реабілітацію у засобах масової інформації у випадку, коли відомості про затримання, взяття під варту, тимчасове відсторонення від посади, застосування примусових заходів медичного характеру, про засудження особи, що реабілітується та застосування до неї інших незаконних дій були розповсюджені у пресі або інших засобах масової інформації; направлення письмових повідомлень про прийняті рішення, що виправдовують особу, за місцем роботи, навчання або мешкання. Автор наголошує на необхідності доповнення чинного КПК України нормою наступного змісту: „Прийнявши рішення про невинуватість підсудного, суд зобов'язаний вирішити такі питання: чи підлягає відшкодуванню майнова та немайнова шкода, заподіяна обмеженням прав, свобод чи інтересів особи під час кримінального провадження, і, якщо так, у якому розмірі та в якому порядку; що належить вчинити з майном, на яке накладено арешт, речами і документами; розмір здійснених виправданям і документально підтверджених процесуальних витрат, які відшкодовуються за рахунок Державного бюджету України” (ч. 6 ст. 327 КПК).

ВИСНОВКИ

За предметом дослідження, згідно з визначеними у вступі науковими завданнями, в дисертації із розглянутих проблем обґрунтовуються і висвітлені такі основні положення, висновки і рекомендації, спрямовані на досягнення поставленої мети.

1. Етапи еволюції виправдання як кримінально-процесуальної категорії тісно пов'язані з історичними періодами становлення і розвитку кримінально-процесуального права від стародавніх античних часів до незалежної України. Категорія „виправдання” виникла на початкових етапах розвитку судочинства, як прояв ідеї справедливості. Сенсом слова виправдання у різні часові періоди визнавався стан невинуватості, правоти, правильності діянь особи. У противагу обвинуваченню такі вчинки вважались „правими”, а людина - виправданою. Розвиток цієї категорії сприяв закріпленню за судочинством значення „правосуддя”.

У генезисі кримінально-процесуальної категорії „виправдання” можна відмітити наступні етапи: приватно-правовий (діяльність відповідача щодо власного захисту); процесуальний (діяльність органів державної влади у здійсненні судочинства); теоретичний (ретельна наукова розробка цієї категорії поряд із формуванням обвинуваченого ухилу судочинства на практиці і як наслідок - малою кількістю виправдувальних вироків); сучасний етап (декларування підвищення рівня правосуддя та забезпечення прав людини, піддані кримінальному переслідуванню й одночасна недостатність наукових доробок щодо категорії «виправдання», низька ефективність застосування її на практиці).

2. Аналіз висвітлених у юридичній літературі наукових поглядів щодо понять „виправдання” і „виправдувальний вирок”, їх змістовного наповнення, етимологічного тлумачення дозволяє констатувати їх не тотожність та визначити виправдання, як триваючу у часі процесуальну діяльність суб'єктів кримінального провадження із встановлення підстав виправдання, результатом якої є визнання особи невинуватою, постановлення виправдувального вироку і виникнення правовідносин з реабілітації виправданої особи. На нормативно-правовому рівні виправдання відбивається через властивості виправдувального вироку, який являє собою акт застосування права судом (висновок суду у формі документу), що від імені держави проголошує невинуватість особи у вчиненні злочину, чим створює підстави для реабілітації і виступає відправним її початком

Як явище правової дійсності виправдання являється необхідною властивістю кримінально-процесуальної діяльності і знаходиться у тісному зв'язку із справедливістю правосуддя. Виходячи із теорії матеріалістичної діалектики і визнаючи, що категорії виступають універсальними формами мислення й свідомості, які відображають загальні властивості і відношення об'єктивної дійсності, загальні закономірності розвитку усіх правових явищ, стверджується, що виправдання слід розглядати саме як кримінально-процесуальну категорію, завдяки якій оціночне поняття „невинуватість” осмислюється як частковий прояв загального - „справедливого правосуддя”. Сутність виправдання, як правової категорії кримінального процесу, полягає у сукупності процесуальних норм, які регулюють підстави, порядок та наслідки процесуальної діяльності з визнання особи

невинуватою у вчиненні злочину і незаконно притягнутою до кримінальної відповідальності.

Категорія „виправдання” в кримінальному процесі виконує декілька функцій: соціальну, процесуальну, правовідновлювальну, виховну, що обґрунтовує, у свою чергу, виділення її значення у: дотриманні прав, свобод і законних інтересів особи; виконанні завдань кримінального судочинства; встановленні істини і забезпеченні справедливості, інших принципів кримінального провадження; виникненні нових правовідносин, пов'язаних із реабілітацією особи; сприянні формуванню правової культури і підвищенню суспільної правосвідомості, авторитету судової влади і престижу професії судді. Слід констатувати наявність негативної тенденції у правозастосовчій практиці щодо постановлення виправдувальних вироків в кримінальних справах, обумовленої консервативно - не сприйнятним відношенням слідчих, органів прокуратури, самих суддів, частини пересічного населення до виправдання, хибне розцінювання останнього як судової чи слідчої помилки, в результаті якої відповідні посадові особи мають понести покарання не за притягнення до кримінальної відповідальності невинуватої особи, а за недоліки у своїй діяльності (що свідчить про перевагу обвинувального ухилу кримінального процесу).

3. Вивчення правової регламентації виправдання у законодавстві окремих зарубіжних країн показує, що досліджувана категорія властива кримінально-процесуальному праву більшості із них і ґрунтується на законодавчому закріпленні принципу презумпції невинуватості (як на рівні Конституції, так і на рівні галузевих законів). Проте, відзначається, що підстави прийняття рішення, яким виправдовується особа у вчиненні злочину, назва останнього і порядок його ухвалення є різними в межах законодавства країн континентальної Європи, англосаксонської системи права, пострадянських держав. Підкреслено наявність широкого кола підстав для постановлення виправдувального вироку і вимог, які пред'являються до нього у європейських країнах та схожість правового регулювання ухвалення виправдувального вироку у досліджуваних пострадянських державах і в Україні. Водночас, вважається за доцільне перейняти світовий досвід щодо колегіального розгляду судом (присяжними засідателями) кримінальних справ, а також нормативно-правового закріплення поняття виправдувального вироку. Враховуючи європейську практику, відміну інституту народних засідателів в кримінальному провадженні, відсутність на сьогодні суду присяжних, пропонується надати праву підсудному вносити клопотання про розгляд кримінальної справи про злочин, за який може бути призначено покарання у вигляді позбавлення волі понад п'ять років колегіальним складом суду.

4. Аналіз норм права, які регулюють суспільні відносини, що внаслідок встановлення невинуватості особи та поглядів науковців з цього питання, дозволяє визначити поняття „підстав виправдання”, як правові явища (обставини), наявність яких зобов'язує суд зробити висновок про невинуватість особи, керуючись кримінально-правовою оцінкою діяння, що лежить в її основі. Кожна така оцінка може містити лише одну підставу виправдання. Під підставами виправдання пропонується розуміти встановлені за допомогою доказів і зафіксовані у передбаченій законом процесуальній формі незмінювані явища (обставини),

наявність яких зобов'язує суд зробити висновок про невинуватість. Не є тотожними такі поняття як: підстави, умови виправдання, виправдувальні обставини.

Існування доведеної (доказаної) тієї чи іншої підстави виправдання є беззаперечною умовою для постановлення виправдувального вироку. Тому регламентація підстав виправдання в кримінально-процесуальному законі має ґрунтуватись на наступних правилах: вичерпний перелік; застосування лише однієї з визначених законом підстав; дотримання однакових правових наслідків виправдання особи (останнє за чинними кримінально-процесуальними нормами не відповідає дійсності).

„Не встановлення події злочину”, як підстава постановлення виправдувального вироку суду, означає, що подія, яка є предметом судового розгляду, взагалі не відбувалась або відсутній вплив підсудного на заподіяння шкідливих наслідків. У цьому контексті поняття „подія злочину” вважається за доцільне розглядати наступним чином: це явище об'єктивної дійсності, яке відбулось внаслідок вчинення конкретною особою суспільно небезпечного, протиправного, винного й караного діяння, яке завдало чи може завдати шкоди певним суспільним відносинам, що охороняються кримінальним законом. Визначальним, при цьому, видаються два компоненти: явище та його зв'язок з певною людиною, оскільки відсутність одного із них, вказує на відсутність змісту поняття „подія злочину”.

До випадків застосування в якості підстави виправдання „не встановлена подія злочину” слід віднести наступні: 1) доведена відсутність події злочину; 2) не доведена наявність події злочину; 3) подія, що відбулась внаслідок природних чинників або випадку, не мала характеру діяння; 4) подія, що відбулась, є наслідком діяння потерпілого, за відсутності вини інших осіб. Спільною рисою, що характеризує всі зазначені випадки і притаманне лише цієї підставі виправдання, являється відсутність суб'єктивної складової.

Зважаючи на невдалу мовну конструкцію підстави „коли не встановлена подія злочину”, як із семантичної точки зору, так і законодавчої техніки викладу ст. 327 КПК України, виходячи із змісту цієї підстави виправдання, пропонується оперувати словосполученням „відсутність події злочину”, що означає відсутність як самої події злочину, так і відсутність злочинної події (які за своєю суттю не співпадають).

Аналіз наукових джерел свідчить про те, що поняття „відсутність складу злочину” зазвичай розглядають як відсутність об'єктивних або суб'єктивних чинників, що не дозволяє характеризувати суспільно-небезпечне діяння як злочин. Як підстава виправдання „відсутність складу злочину” означає відсутність сукупності всіх ознак, визначених кримінальним законом, що характеризують певне суспільно - небезпечне діяння як злочин, у діянні підсудного або у встановленому факті події злочину. Положення кримінального кодексу України свідчать про те, що виправдання особи за цією підставою може відбуватись у 12 випадках: за ст. 5 КК,

ч. 2 ст. 11 КК, ч. 2 ст. 17 КК, ст.ст. 36-43 КК, які об'єднують відсутність в діянні особи ознак неправомірності при наявності події злочину. В силу презумпції невинуватості склад злочину відсутній і у випадках, коли доведена (доказана) відсутність його ознак, і при випадках недоведеності їх існування.

Виправдання особи, при недоведеності її участі у вчиненні злочину означає: наявність події злочину та недостатність зібраних доказів для висновку про причетність підсудного до вчинення злочину.

Істиною при цьому, мають визнаватися такі факти:

1) злочинне діяння мало місце; 2) підсудний не має відношення до суб'єкту вчиненого злочинного діяння; 3) в даному кримінальному провадженні не виконано завдання кримінального судочинства, визначене ст. 2 КПК України.

3 метою уникнення спорів щодо смислового наповнення підстави «не доведено участі підсудного у вчиненні злочину» доцільно закріпити її на нормативно-правовому рівні наступним чином: „підсудний не причетний до скоєння злочину”.

5. Під етапом постановлення виправдувального вироку в межах самостійної стадії кримінального процесу - судового розгляду слід розуміти просторово-часовий відрізок, що об'єктивно фіксується в загальній системі виправдувальної діяльності суду, яка характеризується настанням певних змін, пов'язаних із встановленням підстав виправдання в результаті здійснення судових дій, об'єднаних єдністю завдань кримінального судочинства.

Лише послідовне та належне дотримання етапів постановлення виправдувального вироку, процесуальна форма яких передбачена КПК України (ст.ст. 320, 322, 323, 325 та ін.), визначає сутність цієї частини виправдувальної діяльності суду. У зв'язку з цим вбачається слушним виділення шести етапів у постановленні виправдувального вироку: від видалення суду до нарадчої кімнати до проголошення цього акту правосуддя.

Для дотримання таємниці наради суддів як важливої процесуальної умови постановлення виправдувального вироку, яка досягається шляхом забезпечення незалежності суддів та створення їм необхідних умов для прийняття справедливого рішення, пропонується доповнити ст. 322 КПК України наступним уточненням: „Вирок постановляється в окремому приміщенні, що ізолює присутніх в ньому осіб від зовнішнього впливу - нарадчої кімнати.. (далі за текстом)”,

6. Процесуальними наслідками виправдання в кримінальному судочинстві слід визнавати: набуття особою нового статусу - виправданий (разом із новими можливостями щодо користування передбаченою законом сукупністю його процесуальних прав); реабілітацію; розв'язання цивільного позову; вирішення питання про судові витрати. При цьому, реабілітація полягає у наявності правових гарантій (нормативного визначення механізму набуття виправданою особою відповідних прав, створення обов'язку для держави) всебічного і повного поновлення доброго імені, репутації, відновлення порушених і обмежених прав, компенсації завданої шкоди.

Поняття „реабілітація” і „ виправдання”, будучи суміжними категоріями, не є співпадаючими, зважаючи на різні предмети правового регулювання і момент виникнення. Реабілітація неможлива без виправдання, в той час, коли виправдання гіпотетично можливе без подальшої реабілітації. Початком останньої визнається проголошення виправдувального вироку, а закінченням - відновлення особи у правах, відшкодування заподіяної шкоди.

У зв'язку із наведеним, з метою посилення соціально-правового і морального значення категорії „виправдання” вважається за необхідне доповнити чинний КПК України окремими нормами, які б: по-перше, визначали поняття реабілітації в кримінальному процесі (у ст. 32 КПК); по-друге, закріплювали можливість відшкодування немайнової (моральної шкоди): принесення прокурором від імені держави офіційного вибачення виправданій особі; поновлення репутації особи шляхом повідомлення у ЗМІ (у випадках, коли процесуальні дії примусового характеру мали публічне висвітлення); можливість компенсації за спричинену моральну шкоду у грошовому еквіваленті тощо (ст. 346-1 КПК); по-третє, передбачали обов'язок суду при постановленні виправдувального вироку вирішувати низку питань, пов'язаних із процесом реабілітації (ч. 6 ст. 327 КПК).

Процесуальний наслідок у вигляді розв'язання цивільного позову залежить від підстави виправдання особи, що не відповідає принципу рівності застосування правових однопорядкових норм.

7. Серед шляхів удосконалення правореалізації категорії „виправдання” в кримінальному процесі України можна виділити: підвищення правової культури населення, професійної правосвідомості органів досудового провадження, прокуратури і суду; відступлення від обвинувального ухилу кримінального провадження, яке б не розцінювалось як помилка розслідування і негативне явище; запровадження суду присяжних (закріплення права на колегіальний розгляд справи за клопотанням підсудного); визнання суб'єктом доказування захисника; реальне забезпечення доступу особи до правосуддя, дотримання при цьому розумних строків кримінального провадження, в тому числі й виконання судових рішень; усунення, як неприйнятне, можливості повернення справи на додаткове розслідування; врегулювання порядку реабілітації виправданій особи і розробка методики відшкодування немайнової шкоди.

Вищевикладені положення дозволили сформулювати і запропонувати ряд змін і доповнень до чинного КПК України і його проєктів.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ АВТОРОМ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

1. Охотіна Ю. В. Справедливість вироку, як засада його законності / Ю. В. Охотіна // Актуальні проблеми юридичних наук у дослідженнях учених (додаток до журналу «Міліція України»). - 2010. - № 95. - С. 16-19.
2. Охотіна Ю. В. Момент виправдання особи в кримінальному процесі України / Ю. В. Охотіна // Актуальні проблеми юридичних наук у дослідженнях учених (додаток до журналу „Міліція України”). - 2010. - № 96. - С. 17-20.
3. Охотіна Ю. В. Співвідношення виправдання та виправдувального вироку у кримінальному процесі України / Ю. В. Охотіна // Митна справа. -2011.- № 5 ч. II-С. 122-124.
4. Охотіна Ю. В. Підстави виправдання особи в кримінальному судочинстві України / Ю. В. Охотіна // Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ. - 2011. — № 3 (76). — С. 154-157.

5. Охотіна Ю. В. Таємниця наради суддів - складова постановлений виправдувального вироку / Ю. В. Охотіна // Наука і правоохорона. - 2011. - № 3 (13).- С. 59-62.

6. Охотіна Ю. В. Істрія розвитку та становлення інституту виправдання у кримінальному процесі України / Ю. В. Охотіна // Актуальні проблеми правотворення в сучасній Україні : матеріали науково-практичної конференції. - Київський університет права НАН України, 2010. - С. 401.

7. Охотіна Ю. В. Сутність і значення виправдання у кримінальному судочинстві України / Ю. В. Охотіна // Сучасні проблеми правової системи України : матеріали науково-практичної конференції. - Київський університет права НАН України, 2010. - С. 303-304.

8. Охотіна Ю. В. Інститут повернення справи на додаткове розслідування як перешкода виправданню в кримінальному процесі України / Ю. В. Охотіна // Європейський шлях розвитку України: плани і реалії : матеріали XV міжнародної молодіжної науково - практичної конференції. — Київський міжнародний університет, 2010. - С. 214.

9. Охотіна Ю. В. Якість підбору слідчих кадрів як аспект реалізації судово-правової реформи / Ю. В. Охотіна // Розвиток систем і технологій підготовки керівних кадрів для органів державної влади : матеріали міжнародної науково-практичної конференції. - Національна академія внутрішніх справ, 2010. - С. 66 - 68.

10. Охотіна Ю. В. Порівняльна характеристика виправданім в кримінальному процесі України та деяких зарубіжних країнах / Ю. В. Охотіна // IV Наукові читання, присвячені пам'яті В.М. Корецького : матеріали науково-практичної конференції. - Київський університет права НАН України, 2011. - С. 389 -391.

11. Охотіна Ю. В. Співвідношення понять „виправдання” та „реабілітація” у кримінальному судочинстві України / Охотіна Ю. В. // Проблеми реформування кримінально-процесуального законодавства України на сучасному етапі : матеріали круглого столу. - Національна академія внутрішніх справ, 2011. - С. 221-222.

12. Охотіна Ю. В. Удосконалення нормативно-правового регулювання підстав виправдання у кримінальному процесі України / Ю. В. Охотіна // Національні та міжнародні стандарти сучасного державотворення: тенденції та перспективи розвитку : матеріали науково-практичної конференції. - Юридичний інститут Національного авіаційного університету, 2011. - С. 265.

13. Охотіна Ю. В. Особливості предмету виправдання неповнолітньої особи як підстава для відшкодування збитків / Ю. В. Охотіна // Протидія злочинності неповнолітніх : досвід та сучасні проблеми : матеріали міжнародної науково-практичної конференції. - Кіровоградський юридичний інститут Харківського національного університету внутрішніх справ, 2011. - С. 51 - 53.

Охотіна Ю.В. Виправдання як категорія кримінально-процесуального права України. - На правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.09 — кримінальний процес та криміналістика; судова

експертиза; оперативно-розшукова діяльність. - Академія адвокатури України, Київ, 2012.

У дисертації досліджується кримінально-процесуальна категорія „виправдання” та узагальнюються теоретичні питання, що пов’язані з її використанням у кримінальному процесі України. Проаналізовано генезис наукових досліджень та стан сучасної правової доктрини щодо виникнення, становлення і розвитку правової категорії „виправдання”; сформульовані поняття „виправдання”, „виправдувальний вирок”, „підстави виправдання”, „виправдувальні обставини” та визначено їх співвідношення; з’ясовано правову регламентацію виправдання в кримінально-процесуальному законодавстві окремих зарубіжних країн та необхідність і можливість імплементації його норм у національне законодавство в частині цієї правової категорії. Охарактеризовано підстави виправдання особи в кримінальному процесі України, виявлено їх ефективність у правозастосовчій діяльності. Проаналізовано наслідки застосування певної підстави під час постановлення виправдувального вироку для виникнення подальших правовідносин; окреслений порядок поновлення виправданої особи у її правах та компенсації їй завданої шкоди; внесені пропозиції щодо удосконалення нормативно-правового регулювання категорії „виправдання” в кримінальному процесі України.

Ключові слова: виправдання, виправдувальний вирок, реабілітація, підстави виправдання, кримінальний процес.

Охотина Ю.В. Оправдание как категория уголовно-процессуального права Украины. - На правах рукописи.

Диссертация на соискание научной степени кандидата юридических наук по специальности 12.00.09 - уголовный процесс и криминалистика; судебная экспертиза; оперативно-розыскная деятельность. - Академия адвокатуры Украины, Киев, 2012.

В диссертации исследуется уголовно-процессуальная категория „оправдание” и обосновываются теоретические вопросы, связанные с её использованием в уголовном процессе Украины. Проанализирован генезис научных исследований и положение современной правовой доктрины относительно изучения возникновения, становления и развития правовой категории „оправдание”; сформулированы понятие „оправдание”, „оправдательные обстоятельства”, „оправдательный приговор”, „основания оправдания” и определено их соотношение.

Анализируя различные научные подходы к определению „основания оправдания”, диссертант выделяет в них два аспекта, это 1) установление законом условий, при наличии которых, судья обязан постановить оправдательный приговор; 2) установление в судебном заседании фактов, которые отвечают определённым в законе условиям постановлення оправдательного приговора. В работе разграничиваются понятия „основания оправдания” и „оправдательные обстоятельства”, а также характеризуется дальнейшее возникновение правоотношений в зависимости от применения того или иного основания оправдания. Под основаниями оправдания предлагается понимать установленные при помощи доказательств и зафиксированные в определенной законом

процессуальной форме неизменяемые явления (обстоятельства), при наличии которых суд обязан сделать вывод о невиновности лица.

Установлена правовая регламентация оправдания в уголовно-процессуальном законодательстве отдельных зарубежных государств, а также необходимость и возможность имплементации его норм в национальное законодательство Украины в части этой правовой категории. Определены теоретические проблемы, суть и содержание порядка постановления оправдательного приговора и тайны совещания судей. Порядок постановления оправдательного приговора предусматривает последовательное и надлежащее исполнение судом всех этапов его постановления, определённых УПК Украины. Этот процесс рассматривается как составная часть оправдательной деятельности суда, которая начинается с установления оправдательных обстоятельств и заканчивается провозглашением оправдательного приговора.

Процессуальными последствиями оправдания в работе признаются: приобретение нового статуса - оправданный, реабилитация, разрешение гражданского иска, решение вопроса о судебных издержках.

Очерчен механизм восстановления оправданного лица в его правах и компенсации причинённого ущерба; внесены предложения по уточнению нормативно-правового регулирования категории „оправдание” в уголовном процессе Украины.

Ключевые слова: оправдание, оправдательный приговор, реабилитация, основания оправдания, уголовный процесс.

Ohotina J.V. Justification as category of criminal judicial right for Ukraine. - Manuscript.

Thesis on obtaining of an academic degree of Candidate of Jurisprudence in speciality 12.00.09 - criminal procedure and criminalistics; forensic inquiry; operational-search activity. - Academy of Advocacy of Ukraine, Kiev, 2012.

In the dissertation the criminal judicial category "justification" is researched and proved theoretical the questions connected with its use in criminal procedure of Ukraine. Genesis of scientific researches and position of the modern legal doctrine concerning studying of origin, formation and development of a legal category "justification" is analyzed; "justification", „justificatory circumstances”, "verdict of justification" are formulated concept, „justification bases” and their ratio is specified. The legal regulation of the justification in the criminal procedure legislation of the separate foreign states and necessity, and as possibility имплементации its rates in the national legislation regarding this legal category is established. Bases of the justification of the person in criminal procedure of Ukraine are characterized, their efficiency in правоприменительной activity is revealed. Consequences of application of a certain basis of the justification are analyzed during the resolution of the verdict of not guilty for origin of the further legal relationship; the restoration mechanism in the rights of the defensible person and compensation to it of the caused damage is outlined; offers on specification of standard-legal regulation category "justification" in criminal procedure of Ukraine are made.

Keywords: the justification, the verdict of justification, rehabilitation, justification bases, criminal procedure.